

OULUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Informaatiotutkimus

Henna Hietala

MUSEO TIEDON JAKAJANA — TAPAUSTUTKIMUS
KANSALLISMUSEON KOTIINPALUU-NÄYTTELYSTÄ

Informaatiotutkimuksen
kandidaatintutkielma
Oulu 2023

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	3
1.1	Tiedon jakaminen.....	4
1.2	Repatriaatio.....	4
1.3	Rematriaatio.....	5
1.4	Proveniensi	5
1.5	Museo	5
2	Tutkimuksen taustaa	7
2.1	Tiedon jakaminen ja levittäminen	7
2.2	Museot ja oppiminen	8
2.3	Tutkimus Tanskan sotahistoriallisen museon digitaalisen kokoelman käytöstä	9
3	REPATRIAATIO	12
3.1	Saamelaisesineiden repatriaatio.....	12
3.2	Repatriaatiota Suomessa	13
3.3	Repatriaatiota maailmalla	14
3.4	Palautettujen museoesineiden lainaaminen	15
3.5	Baselin kulttuurimuseo ja Baguia-kokoelma	15
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	18
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	20
5.1	Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttelyn havainnointi	20
5.2	Näyttelynluokittelu	23
5.3	Aistit Kotiinpaluu-näyttelyssä	23
5.4	Kotiinpaluu-näyttely mediassa.....	24
5.5	Digimateriaali	25
6	POHDINTA	26
6.1	Museo tiedon välittäjänä	26
6.2	Tiedon jakaminen digitaalisesti.....	27
	LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmani tutkimusaiheena on museo tiedon jakajana erityisesti liittyen repatriaatioon eli palautusprosessiin. Tapaustutkimuksena on Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttely. Yhteistyössä saamelaisyhteisön toimijoiden kanssa toteutettu Mäccmõš, maccâm, máhccan — kotiinpaluu -näyttely liittyi Suomen kansallismuseon Saamelaismuseum Siidalle tekemään saamelaiskokoelman repatriaatio- eli palautusprosessiin. Näyttely oli avoinna Kansallismuseossa 31.10.2021-27.2.2022. Suomen kansallismuseo palautti vuonna 2021 runsaat 2000 saamelaisesineitä takaisin Saamenmaalle ja Saamelaismuseum Siidan haltuun. Saamelaisesineiden kokoelma oli kerätty noin 170 vuoden aikana, vuosina 1830–1998. Kansainvälisesti merkittävän repatriaation kunniaksi Kansallismuseossa oli esillä 140 saamelaisesineitä.

Kiinnostuin aiheesta opiskellessani sivuaineena museologiaa. Kun alkuvuodesta 2021 luin mediasta saamelaisesineiden palauttamisesta saamelaisalueelle, halusin ehdottomasti nähdä Kansallismuseon näyttelyn esineet. Repatriaatio on nyt keskeinen puheenaihe museokentällä länsimaissa. Monista maista on esitetty vaatimuksia heiltä luvatta vietyjen historiallisten esineiden palauttamisesta alkuperäiseen omistukseen. Yhtenä palauttamisen edelläkävijänä on toiminut Ranskan presidentti Emmanuel Macron. Vuonna 2017 hän yllätti pitämällään puheella Ouagadougoussa, Burkina Fasossa. Hän myönsi Ranskan siirtomaakaudellaan tekemät ”rikokset”. Hän halusi olosuhteiden olevan viiden vuoden sisällä sellaiset, että esineiden väliaikainen tai pysyvä palauttaminen olisi mahdollista Afrikkaan. (Curry 2023.)

Saamelaiskokoelman repatriaatiota eli palauttamista perusteltiin sillä, että museoesineiden historia on muualla ja ne ovat merkityksellisempiä saamelaisille. Kysymys ei ole pelkästään omistuksesta, vaan kulttuuriperinnön paremmasta tulkitsemisesta ja elvyttämisestä. Saamelaiset osaavat tulkita esineitä paremmin ja tuntevat niiden tarinan.

Käytin tutkimusmenetelmänä museokäynnin aikana toteutettua havainnointia. Otin myös valokuvia ja perehdyin Kansallismuseon internetsivuihin sekä mediakeskusteluihin näyttelystä. Tutkimukseni päämääränä on selvittää, miten museo voi toimia tiedon jakajana yleisölle. Tutkimuskysymykseni ovat:

- a) Millä tavoin Kansallismuseon Kotiinpaluu -näyttely toimi tiedon jakajana?
- b) Miten näyttelyn tiedonjakamista tuettiin digitaalisesti?

Seuraavaksi avaan tutkimukseni keskeisiä käsitteitä. Niitä ovat tiedon jakaminen, repatriaatio, rematriaatio, proveniensi ja museo.

1.1 Tiedon jakaminen

Kun informaatiotutkimuksen alalla puhutaan yksilöiden tiedon jakamisesta, käytetään yleensä käsitettä tiedon jakaminen (eng. information sharing). Mutta kun puhutaan organisaatiosta, joka jakaa tietoa, käytetyimmät käsitteet ovat tiedon jakaminen (engl. information exchange) ja yleisemmin viestintään liittyen viestintä (engl. communication). Information exchange voi olla kaksisuuntaista tiedon vaihtoa, jossa osapuolet ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Haasio ym. 2019, 50–51.) Tässä tutkielmassani käsittelen museon suorittamaa tiedon jakamista kulttuuriperintöömme ja repatriaatioon liittyen.

1.2 Repatriaatio

Repatriaatio (engl. repatriation) on uusi ja suhteellisen tuntematon sana suomalaisille. Yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa museoesineiden tai muun kulttuuriperinnön palauttamista alkuperäiselle lähteelle, alkuperämaahan, oikeille omistajille tai heidän perillisilleen. (Kansallismuseo 2021) Tieteen termipankki (2021b) määrittelee repatriaation seuraavasti: kulttuuriperinnöksi luokiteltavien konkreettisten, alkuperäisten kulttuurin tuotteiden palauttaminen lähtöpaikkaansa, alkuperäisille omistajilleen tai heitä edustavan toimijan haltuun.

Ongelmana on, että historia on kerroksellista eikä aina tiedetä, minne esineet pitäisi palauttaa. Ei ehkä ole olemassa sopivaa kohdemuseota, tai omistuksesta on kilpailua. Esimerkiksi Krimiltä vuonna 2014 Amsterdamissa näyttelyssä lainassa olleet skyyttien kulta-aarteet päätettiin monen vuoden kiistan jälkeen palauttaa Ukrainaan eikä Venäjälle (Yle 2021). Toukokuussa 2022 kuitenkin ukrainalaiset ilmoittivat julkisuuteen, että venäläiset sotajoukot varastivat kulta-aarteet Melitopolin paikallishistoriamuseosta. Arvokkaan kokoelman nykyinen sijainti on epäselvä. (Live Science 2022.)

Repatriaatio ei ole pelkkä omistuskysymys. On kysymys kulttuuriperinnöstä ja sen paremmasta elvyttämisestä ja tulkitsemisesta. Harlinin mukaan repatriaatio eli palauttaminen voi tarkoittaa konkreettisen esineiden säilytyspaikan vaihtamisen sijaan myös tiedon kartuttamista. Palautettu tieto esineistä, esinekokoelmista, niiden koosta ja sijainnista on tärkeää, kun todellinen palautus tulee ajankohtaiseksi. (Harlin 2008.)

1.3 Rematriaatio

Rematriaatio viittaa muutoin samaan asiaan kuin repatriaatio, mutta siinä korostetaan niin sanottua äitilinjaa sekä esineiden tulkitsemista ja uudelleenkäyttöönottoa. Nylander ymmärtää rematriaation prosessina, joka alkaa siitä, mihin repatriaatio loppuu, koskien sekä esineiden että tiedon repatriaatiota. Se on jotain mitä tapahtuu alkuperäisyhteisöissä, kun sen jäsenet opiskelevat, keskustelevat ja käyttävät voimakkaita keinoja valmistaakseen uudelleen esineitä tai pikemminkin kulttuurista omaisuutta. (Valkonen 2022, 449.)

1.4 Proveniensi

Proveniensi (engl. provenance) tarkoittaa omistushistoriaa (Tieteen termipankki 2021a), alkuperä, lähde — se mistä jokin on peräisin (Suomisanakirja 2022). Erityisesti museoille provenienssin selvittäminen on tärkeää esineitä hankittaessa ja niitä kuvattaessa. Museoiden on noudatettava asianmukaista huolellisuutta esineen koko historian selvittämiseksi siitä lähtien, kun se on löydetty tai valmistettu. (International Council of Museums 2021, 15.)

1.5 Museo

Museo on Kansainvälisen museoneuvoston International Council of Museums (ICOM) määritelmän mukaan:

Museo on pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia ja aineettomia todisteita ihmisestä

ja hänen ympäristöstään. (ICOM Statutes, Article 2: definitions) (Suomen Museoliitto 2022).

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Entisinä aikoina museot toimivat lähinnä kokoelmien esittelijöinä, mutta viime vuosikymmeninä museot ovat alkaneet toimia yhä enemmän vuorovaikutuksessa kävijöidensä kanssa. Yksi esimerkki vastavuoroisuudesta on se, että kävijät voivat osallistua muun muassa antamalla lisätietoa museoesineiden provenienssitietoihin. Tässä luvussa käsittelen myös museoiden tehtävää oppimispaikkoina. Lisäksi kerron museoista uudessa digitaalisessa ympäristössä. Esimerkkinä käsittelen Tanskan sotahistoriallisen verkkomuseon käyttäjiä, jotka ovat aktiivisia harrastajia ja jotka ovat myös jakaneet ja levittäneet museon teemaan liittyvää tietoa.

2.1 Tiedon jakaminen ja levittäminen

Jaamme arkielämässämme tietoa ja toisaalta myös monet organisaatiot, kuten museot, voivat toimia tiedon jakajina ja levittäjinä. Haasio kollegoineen kuvaa tiedon jakamista seuraavasti:

Tiedon jakaminen voidaan ensinnäkin ymmärtää prosessina, jossa yksilö tai ryhmä siirtää (transfer) yksisuuntaisesti tietoa muille, jotka toimivat tiedon vastaanottajina. Tiedon jakaminen voidaan jäsentää myös kaksisuuntaisena prosessina, jossa tiedon tarjoaja ja vastaanottaja ovat vuorovaikutuksessa. Tiedon jakaminen toteutuu vaihtona (exchange) siten, että molemmat osapuolet voivat vuorollaan toimia tiedon lähettäjinä ja vastaanottajina. Tämäntyyppinen prosessi liittyy yhteisölliseen tiedon luomiseen, joka voi johtaa tiedon kumuloitumiseen. (Haasio, Harviainen ja Savolainen 2019, 50–51.)

Kun informaatiota aktiivisesti etsitään, esiin nousevat kysymykset relevanssista, asiankuuluvuudesta ja tärkeydestä. Henkilön tilanne, tausta ja ympäristö eli konteksti osittain määrittävät hänen havaitsemistaan informaation etsimisen aikana. Konteksti vaikuttaa saatavilla olevien lähteiden valintoihin ja niistä johdettuihin sisältöihin. Olosuhteet ja häiriötekijät voivat myös johtaa informaation etsimisen prosessin jatkamiseen. Meillä on esimerkiksi taipumusta siihen, että epävarmuus tekee meidät huolestuneiksi. Epävarmuuden tunne ei aiheudu ainoastaan liian vähästä informaatiosta, vaan yhtä lailla liiallisen informaation saamisesta. Usein ihmiset etsivät ja sekoittavat faktaa ja fiktiota. Viihdytetyksi tuleminen halu

vuorostaan vaikuttaa siihen, minkä tyyppisen informaation puoleen ihmiset kääntyvät. (Case & Given 2016, 136.)

2.2 Museot ja oppiminen

Museo voidaan nähdä myös kouluttajana ja yleissivistävänä kulttuuritoimijana. Se ei vain viesti toiminnastaan, vaan sillä on myös, oppimiseen liittyvä funktio. Museot järjestävät esimerkiksi erilaisia työpajoja, jotka tukevat näyttelytoimintaa ja koulujen opetusohjelmaa. Museolaissa määritellään museotoiminnan tarkoitukset, joita ovat:

- 1) kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen tallentaminen ja säilyttäminen;
- 2) aineistoja ja muita sisältöjä koskevan tutkimuksen edistäminen ja hyödyntäminen;
- 3) aineistojen ja tiedon saatavuuden, saavutettavuuden ja käytön edistäminen;
- 4) kulttuuri- ja luonnonperinnön sekä taiteen esittäminen ja elämysten tarjoaminen;
- 5) yleisötyö, vuorovaikutus sekä opetuksen ja kasvatuksen edistäminen.

(Museolaki 314/2019.)

Museoita, erityisesti taidemuseoita, pidetään oppimistiloina, joissa tiedon tuottaminen ei yhdisty vain informaation keruuseen, vaan siihen sisältyy myös erilaisten kognitiivisten taitojen kehittäminen. Näihin kuuluvat analyyttisten ja kriittisten taitojen, erilaisten yksilöllisten emotionaalisten taitojen, kuten empatia ja luovuus, erilaisten psykomotoristen taitojen, kuten katseleminen ja liikkuminen taideteosten ympärillä, sekä sosiaaliseen kommunikaatioon ja museokäyttäytymiseen liittyvien taitojen kehittäminen. (Sitzia 2018, 74.)

Museoiden fokus nykyaikana on siirtynyt esineiden keräämisestä ja luokittelusta viestimiseen ja oppimiseen. Museosta on tullut enemmän opettamisen ja oppimisen sekä vuorovaikutuksen paikka. Nykyään kävijöillä on myös mahdollisuus ottaa osaa moniin museon aktiviteetteihin, esimerkiksi he voivat osallistua arkeologisiin kaivauksiin, selata verkkosivuja, käyttää uusia digitaalisia laitteita ja käydä läpi tai lisätä esineiden informaatiota. Oppiminen ei ole vain uusien faktojen tai taitojen oppimista, vaan identiteetin muodostusta ja representaatiota itsestä. (Svanberg 2010, 39–40.)

Muistiorganisaatiot – kirjastot, arkistot ja museot – ovat paikkoja, jotka painottavat oppimista ja etenkin jatkuvaa oppimista. Formal learning on muodollista ja suunnitelmallista oppimista. Nonformal learning on epävirallista oppimista. Informal learning on epämuodollista oppimista ilman tavoitteellisuutta. (Rasmussen 2023, 144–145.)

Museoiden opetuksellinen rooli on aina ollut tärkeä, mutta ajan kuluessa se on vahvistunut. Menetelmät ovat muuttuneet. (Kinanen 2007, 297–298.) Nykyään pyritään herättelemään museokävijöiden kaikkia aisteja.

Museoissa korostetaan vieraiden omaa toiminnallisuutta: aktiivinen museovieras käyttää kaikkia havaintoja, kokee elämyksiä, kuluttaa, kommunikoi jne. Museon tehtävänä on tarjota puitteet ja kannustaa asiakkaita oman museokäyntinsä yksilöllisiksi toimijoiksi. (Kinanen 2007, 300.)

Museoiden näyttelyt sisältävät tekstejä, jotka kuvaavat esillä olevaa materiaalia ja sijoittavat sen kontekstiinsa. Opastetut kierrokset, joilla oppaat esittelevät ryhmille joitain esineitä, ovat yleisiä ja niitä on usein täydennetty ääniopastuslaitteilla. Paljon vaivaa on nähty relevantin ja täydentävän sisällön kehittämiseksi, mikä sopii yhteen luokassa opetetun kanssa, perustaakseen sen muodolliseksi oppimiseksi. (Rasmussen 2023, 148–150.)

2.3 Tutkimus Tanskan sotahistoriallisen museon digitaalisen kokoelman käytöstä

Skov (2013) toteutti arkielämän tiedonhankinnan kontekstiin sijoittuvan tutkimuksen Tanskan sotahistoriallisen kansallismuseon digitaalisen kokoelman käyttäjien keskuudessa. Ensimmäisessä vaiheessa internetissä tehty kyselylomaketutkimus antoi alustavaa kvantitatiivista tietoa verkkomuseon kävijöistä. Kyselyyn vastasi 132 vastaajaa, jotka vierailivat sotamuseon verkkosivuilla harrastukseensa tai vapaa-ajan kiinnostuksen kohteeseen liittyen. Toisessa vaiheessa käyttäjätutkimus koostui kahdesta osasta: 1) käyttäjätutkimus osallistujien vuorovaikutuksesta museokokoelman tietokannan kanssa kohdistuen informaatiota etsivään käyttäytymiseen ja 2) 24 verkkomuseokävijän haastattelut, joissa saatiin runsaasti kvalitatiivista dataa vahvistamaan ja täsmentämään verkkomuseokävijöiden tyypillistä käyttäytymistä arkielämän tiedonetsinnän kontekstissa. (Skov 2013.)

Tässä Skovin tutkimuksessa fokus oli harrastuksissa. Harrastamista harjoitetaan harrastuksen vuoksi, eikä tavoitteena välttämättä ole ulkoisen palkkion saaminen. Tutkimuksessa keskityttiin kahteen harrastajaryhmään: keräilijöihin ja liberaaleihin tiedeharrastajiin (engl. liberal art enthusiasts), jotka suorittavat systemaattista ja innokasta toimintaa vapaa-ajalla tiedon itsensä vuoksi. (Skov 2013.)

Skovin mukaan monet tutkimukset tarkastelevat kävijöiden motivaatiota ja käytöstä fyysisessä museossa, mutta tutkimukset siitä, kuinka verkkokävijät etsivät digitaalista museoaineistoa ja ovat vuorovaikutuksessa sen kanssa, ovat harvoja ja hajanaisia. Verkkokyselyt ovat olleet tärkeä tiedon keräystapa näissä tutkimuksissa. Kyselytutkimukset ovat osoittautuneet hyödyllisiksi kertoessaan miksi ja kenen toimesta verkkomuseokokoelmissa on käyty ja kuinka käyttäjät ovat olleet vuorovaikutuksessa laajan museosisällön kanssa sekä verkkomuseokäynnin kontekstin, mutta ne ovat rajoittuneita johtuen vähäisistä osallistujamääristä. (Skov 2013.)

Siksi Skovin tutkimus tähtäsi lisäämään aikaisempaan ottamalla laajemman näkökulman verkkomuseon käyttäjien toimimiseen tutkimalla leikkauspistettä tiedonetsinnän ja vapaa-ajan toiminnan perspektiivien välillä. On esitetty, että jonkin muotoisen oppimisen tärkeys on saanut hämmästyttävän suuren painotuksen museoaiheisessa kirjallisuudessa. Kuitenkin ihmisillä on monia syitä valita jokin vapaa-ajan aktiviteetti muiden joukosta, ja siksi on ehdotettu käytettäväksi laajempaa perspektiiviä ja näkökulmaa museokäyntiin sosiaalisessa virkistyskontekstissa, johon kävijöitä motivoi pääasiassa henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet. (Skov 2013.)

Skovin mukaan verkkomuseon kävijän motivaatio ja aiomukset ovat kulttuurisen ja sosiaalisen kontekstin elementtejä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka kävijät etsivät verkkomuseon aineistoja ja ovat vuorovaikutuksessa niihin. Tavallisimmat syyt on listattu seuraaviin aihekategorioihin:

- Kerätä tietoa suunniteltua tulevaa fyysisessä museossa käyntiä varten
- Suorittaa omaehtoista tutkimusta tietyn sisällön informaatiosta
- Tehdä annettua tutkimusta (koulu- tai työtehtävä) tietyn sisällön informaatiosta
- Harjoittaa satunnaista selailua

Mainittujen kahden tutkimukseen osallistuneiden harrastajaluokan jäseniä voi luonnehtia museokävijöiksi, joilla on erityinen mielenkiinnon kohde pitkäaikaiseen kiinnostukseen tai

harrastukseen liittyen. Osallistujat näkivät verkkomuseon ja fyysisen museon toisiaan täydentävinä. (Skov 2013.)

3 REPATRIAATIO

Tässä luvussa esittelen repatriaatiota Suomessa, Pohjoismaissa ja muualla maailmassa. Repatriaatiota voidaan toteuttaa palauttamalla esineitä alkuperäiseen omistukseen ja paikkaan. Vaihtoehtona on kokoelmien palauttaminen digitaalisena, sillä niiden säilyttäminen museon nykyisissä tiloissa on turvatumpaa.

3.1 Saamelaisesineiden repatriaatio

Suomessa repatriaatio on ollut vahvimmin esillä liittyen saamelaisten historialliseen esineistöön. Saamelaisten tapauksessa repatriaatio ei tunnu ehkä järkevältä käsitteeltä. Sana yhdistetään isänmaahan ja käsitykseen kansallisvaltiosta. (Morphy & McKenzie 2021, 59–60.)

Sápmi ei tietenkään ole kansallisvaltio; se ulottuu läpi useiden valtioiden Skandinavian pohjoisimmassa osassa. Sukupuolipolitiikka Sápmissa on myös erilainen: keskeiset saamelaiset jumalat ovat naispuolisia. Sukupuolten suhteet täällä, kuten monin paikoin arktisella alueella, on yleensä kuvattu tasa-arvoisiksi, tarkoittaen että kaikkia töitä pidetään yhtä tärkeinä. (Morphy & McKenzie 2021, 59–60.)

Suomen Kansallismuseo palautti vuonna 2021 runsaat 2000 saamelaisesineitä takaisin Saamenmaalle ja Saamelaismuseo Siidan haltuun. Saamelaisesineiden kokoelma kerättiin 170 vuoden aikana, vuosina 1830–1998. (Kansallismuseo 2021.) Vaikutteita Kansallismuseon projekti sai Norjan vastaavasta siirtoprojektista Bååstede. Se on norjalaisen saamelaisesineiden palautusprojektin nimi. Projekti toteutettiin vuosina 2014–2019. (Gaup, Jensen, & Pareli 2021, 8.) Bååstede-projekti ei koske Norsk Folkemuseumin Suomesta, Ruotsista ja Venäjältä kerättyjä saamelaiskokoelmia (Gaup ym. 2021, 17–18). Norsk Folkemuseum ja Kulturhistorisk museum sopivat, että saamelaiskokoelmat, noin 2000 esinettä, palautetaan saamelaismuseoille. Vuonna 2012 Saamelaisparlamentin kanssa allekirjoitetun sopimuksen mukaan luonnosteltiin, että vastaanottavissa museoissa pitää olla sopivat käsittely- ja säilytystilat esineille. Museoilta vaadittiin myös ilmastointia ja turvallisuutta sekä pätevää henkilökuntaa. Näiden puuttuessa esineiden palauttamista ei ole vielä voitu toteuttaa. Puolet Norsk Folkemuseumin ja Kulturhistorisk museumin saamelaiskokoelmasta jää Norsk Folkemuseumiin tutkimus-,

näyttely- ja opetuskäyttöön. Toinen puoli palautetaan täydellä omistusoikeudella kuudelle saamelaismuseolle. Bååstede -projektin on laskettu maksavan 37 miljoonaa Norjan kruunua. (Norsk Folkemuseum 2023.)

Saamelaisesineitä on runsaasti eri museoissa ympäri Eurooppaa. Pelkästään Museen Dahlemissa Berliinissä on huomattava 4200 esineen kokoelma, joka on kerätty 1800–1900-luvuilla (Gaup ym. 2021, 29). Ruotsissa Etnografiska Museet sijoitti saamelaiskokoelmansa, 477 esinettä, saamelaismuseo Ájtteen Jokkmokkissa vuonna 1988. Helmikuussa 2023 Ájtte sai kokoelman omistukseensa. (Ájtte 2023.)

Saamelaisesineistön repatriaation toivotaan elvyttävän kulttuuria saamelaisten keskuudessa. Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttelyssä oli kopioita tai inspiraation perusteella valmistettuja käsityöesineitä, jotka on valmistettu vanhojen museoesineiden perusteella. Eniten saamelaisesineistöä on Ruotsissa, Nordiska museetissa. Kokoelma on saatavilla DigitaltMuseum -palvelun kautta (Nordiska Museet 2023).

Päätöstä palauttaa saamelaisesineet tukevat kansainväliset sopimukset YK:n, UNESCO:n ja EU:n kanssa. Alkuperäiskansoilla on oikeus omaan kulttuurihistoriaansa ja sen hallintaan. (Gaup ym. 2021, 107–108.) Vuonna 2019 Suomen Kansallismuseo ja Nordiska museet purkivat vanhan keskinäisen sopimuksensa saamelaisesineiden vaihdosta ja säilytyksestä (Gaup ym. 2021, 95). Esineitä on palautettu myös muualla. Tammikuussa 2022 uutisoitiin, että Tanska palauttaa Norjalle saamelaisten omistukseen 300 vuotta vanhan saamelaisrummun (Yle Sàpmi 2022).

3.2 Repatriaatiota Suomessa

Suomalainen esimerkki repatriaatiosta on lähetystyöntekijä Martti Rautasen keräämän esinekokoelman mahdollinen palauttaminen Namibiaan. Virallista palautuspyyntöä ei ole tullut, mutta keskustelut yhteistyöstä ovat käynnissä, esimerkiksi Namibian museotoiminnan kehittämiseksi. (Yle 2021.) On jo sovittu Ondongan valtakunnankiven palan palauttamisesta. Martti Rautanen irrotti sen 1890-luvulla luvatta pyhänä pidetystä kivistä. Se päätyi Kansallismuseon haltuun Suomen Lähetysseuralta saadun kokoelmalahjoituksen mukana. (Ahola 2023.)

Kansallismuseossa on Venäjän kenraalikuvernöörinä Alaskassa toimineen Arvid Adolf Etholénin (1799–1876) keräämä esinekokoelma. Se on yksi merkittävimmistä Alaskan alkuperäiskansojen esinekokoelmista koko maailmassa. Etholén hankki esineitä, kun alkuperäiset omistajat olivat luopumassa niiden käytöstä, koska elinkeinot olivat muuttumassa venäläisten ja muiden ulkopuolisten vaikutteiden myötä. (Ahola 2023.)

3.3 Repatriaatiota maailmalla

Viime vuosina tietoisuus museoesineiden alkuperäisestä omistuksesta on kasvanut. Vaatimukset niiden repatriaatiosta ovat lisääntyneet ympäri maailmaa. Erityisesti ne ovat kohdistuneet länsimaisiin museoihin ja kokoelmiin. Esimerkiksi Utimut on Tanskan ja Grönlannin välinen repatriaatioprojekti, joka toteutettiin vuosina 1982–2001. Nuukiin palautettuja esineitä oli noin 35 000. (Gaup ym. 2021, 109.)

Vuonna 2005 roomalainen oikeusistuin syytti J. Paul Gettyn museon kuraattoria Marion Trueta sekaantumisesta antiikkiesineiden laittomaan kaupankäyntiin. Tästä aiheutui tapahtumaketju, jonka seurauksena lukuisista yhdysvaltalaismuseoista ja kokoelmista palautettiin antiikkiesineitä Italiaan ja Kreikkaan. Italia on sen jälkeen ollut halukkaampi antamaan antiikkiesineitään pitkäaikaislainsa. Tämä toimintatapa edustaa tärkeätä uutta mallia, jonka jälkeen kulttuuriesineet ovat ylittäneet kansallisarajoja lisäten yleistä oppimista ja tieteellistä tietoa. (LaFollette 2013, 38, 57, 64–71.)

Syyrian Palmyra, UNESCO:n suojelema rauniokaupunki, tuhottiin sodassa. Sitä käytettiin esimerkkinä siitä, miten levottomuuksista kärsivien maiden kokoelmien on hyvä olla hajallaan eri museoissa ympäri maailmaa. Jos repatriaatiota olisi käytetty, ei Palmyrasta olisi jäänyt jäljelle juuri mitään. (Yle Areena 2022.)

Hollanti on palauttanut 223 arkeologista esinettä esikolumbiaaniselta ajalta Meksikoon. Asiasta tiedotettiin joulukuussa 2022. Meksikon hallinto kampanjoi sen puolesta, että historiallisesti merkittäviä esineitä palautetaan Meksikoon. (Mäkinen 2022.)

Toisaalta taas Kreikka käy keskustelua British Museumin kanssa Parthenonin marmorien palauttamisesta. Kreikan kansallisaarre ryöstettiin 200 vuotta sitten. UNESCO:n kehotukset neuvotteluihin palauttamisesta eivät ole aikaisemmin edenneet. Kreikalle ei riitä, että British Museum antaisi veistokset lainaan. (Frilander 2022.)

Paavi Franciscus on määrännyt Vatikaanin museon palauttamaan Parthenonin veistosten osia Kreikalle. Franciscus puhuu veistosten palauttamisesta lahjoituksena. Ne palautetaan Kreikan ortodoksiselle kirkolle eikä suoraan valtiolle. Vaatimuksia muidenkin esineiden palauttamisesta varmasti on tullut ja tulee muualtakin maailmasta. (Tiikkaja 2022.)

3.4 Palautettujen museoesineiden lainaaminen

Repatriaatio voi toteutua molemminpuolisella sopimuksella myös siten, että esineet palauttanut museo saa pitää niitä toistaiseksi hallussaan lainassa. Laina-aika voidaan sopia lyhyt- tai pitkäkestoiseksi. (Curry 2023.)

Saksan hallituksen edustajat ilmoittivat heinäkuussa 2022 tehneensä sopimuksen Nigerian kanssa yli 1000 Beninin pronssisiin kuuluvan esineen laillisen omistusoikeuden siirtämisestä Nigerialle. Sopimus oli vahvasti symbolinen ja voitto molemmille osapuolille. Monet esineet jäävät Saksaan pitkäaikaiseen lainaan ja ne siirretään, kun Nigeriaan rakennetaan uusia museoita Saksan avustuksella. Sen jälkeen Nigerian viranomaiset yhä lainaavat esineitä Saksaan vaihdellen niitä. (Curry 2023.)

3.5 Baselin kulttuurimuseo ja Baguia-kokoelma

Kun pohditaan sitä, mikä merkitys museoilla on tiedon välittäjinä ja kokemusten tuottajina sekä kuinka digitalisaatiota voidaan käyttää siinä hyväksi, erinomainen esimerkki on Baselin kulttuurimuseon Baguia-kokoelman palauttaminen digitaalisessa muodossa yhteisön alkuperäiskansoille. Palauttamisen seurauksena tapahtui tiedon jakamista molemmin puolin. Museum der Kulturen Baselin Baguia-kokoelma on suurin Itä-Timorin kulttuurin olemassa oleva etnografinen kokoelma maan ulkopuolella. Kokoelma koostuu 698 esineestä sekä tohtori Alfred Bühlerin ottamista yli 300 historiallisesta valokuvasta vuodelta 1935. Portugalin 400

vuotta kestäneen siirtomaavallan jälkeisenä Indonesian miehitysaikana (1974–1999) ja sitä seuranneen itsenäisyystaistelun aikana alueen materiaalista kulttuuria ja tapakulttuuria vastaan hyökättiin tuhoten ikonisia ja symbolisia esineitä. Tästä johtuen Baguia-kokoelman merkitys on valtavasti kasvanut. (Morphy & McKenzie 2021, 191.)

Baselin kulttuurimuseossa valokuvattiin ja dokumentoitiin esineitä ja skannattiin noin 300 historiallista valokuvaa. Baguia -kokoelma palautettiin digitaalisessa muodossa makasae- ja nauetikansoille vuonna 2014, jolloin museon tutkija Joanna Barrkman vei digitaalisen museokokoelman heille. (Morphy & McKenzie 2021, 193.)

Baguiassa järjestettiin yleisöesityksiä ja pienryhmäesityksiä sekä epävirallisia haastatteluja. Koska esineet olivat digitaalisessa muodossa, rajoituksena niihin tutustumisessa oli, ettei voinut käyttää muita aisteja kuin näköä. Esitykset herättivät sekalaisia tunteita yleisössä; sekä iloa että surua. Esimerkiksi nähdessään kuvan *palmatorista* – puisesta patukasta, jolla portugalilaiset rankaisivat ihmisiä – yleisö kohahti. Joillekin ihmisille kokoelman näkeminen toi mieleen kulttuurin rappeutumisen. Toisille se toi mieleen edistyksen ja kehityksen, joka oli tapahtunut kokoelman luomisen jälkeisenä 79 vuotena. Tämä toi esille yhteisössä vallinneet jännitteet perinteisten tapojen arvostamisen sekä kehityksen, modernisaation ja kristinuskon arvostamisen välillä. Monet esityksiin osallistuneet ilmaisivat kiitollisuutta siitä, että kokoelma oli olemassa ja siitä pidettiin huolta Baselin kulttuurimuseossa. (Morphy & McKenzie 2021, 193–194.)

Pienryhmäesityksissä paperitulosteet olivat suositumpia kuin digitaaliset kuvat johtuen niiden aineellisuudesta, siitä että niitä saattoi koskettaa. Vanhoilla ihmisillä oli säilynyt käsityötaitoa ja kuvia katsoessaan he kertoivat tutkijalle, kuinka tehtiin keramiikkaa tai kuinka punottiin koria. Muitakin spontaaneja reaktioita esiintyi, kun kuvat innoittivat osallistujia esityksiin mimiikan, laulamisen tai runonlausunnan muodossa. Kokoelman hyöty oli osittain sen kyvyssä saada ihmiset tuomaan esiin aineetonta tietotaitoa, joka oli uinuvaa tai unohtunutta. Ihmiset poikkeuksetta esittivät tämän muistetun tietotaidon tavalla, joka varmisti sen siirtymisen sukupolvien välillä. (Morphy & McKenzie 2021, 194–196.)

Tutustuttuaan Baguia-kokoelman sisältöön yhteisön jäsenet alkoivat pikkuhiljaa laittaa kokoelman käytäntöön. Monien kokoontumisten ja luovien projektien jälkeen kokoelman olennainen hyöty makasae- ja nauetiyhteisöjen jäsenille oli ottaa uudelleen käyttöön aineetonta

ja aineellista tietotaitoa. Useita projekteja toteutettiin koululuokissa. Esimerkiksi yläasteen opettaja esitti oppilaille kokoelman kuvia, joissa oli kookospähkinöiden kuoresta tehtyjä esineitä. Muutaman viikon kuluttua alumiiniset koululounaan ruokailuvälineet oli korvattu oppilaiden kookospähkinän kuorista tekemillä lusikoilla. (Morphy & McKenzie 2021, 198–202.)

Morphy ja McKenzie (2021, 190) toteavat, että

kun etnografiset museot etsivät uutta paikkaa rooleissaan ja tehtävässään 21. vuosisadalla, niiden työhön vaikuttaa uusien museologisten käytäntöjen alku, käytäntöjen, jotka puoltavat laajempia ja lisääntyviä muotoja niiden palvelemien yhteisöjen kohtaamisessa. Museon agenda ja sen eettiset asenteet ovat lisääntyvässä määrin suuntautuneet kohti yhteisön mukaan ottamista, läpinäkyvyyttä ja jaettua vastuuta perinnöstä. Tämä muuttunut tehtävä tarkoittaa sitä, että nykyajan museo joutuu kohtaamaan sitoutumisen ja yhteistyön haasteen, ei ainoastaan oman paikallisen yhteisönsä kanssa, vaan myös laajemmin kulttuurin sidosryhmien, alkuperäisten yhteisöjen ja tietoverkoston kanssa.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tapaustutkimus. Tutkimuskysymykseni, joihin vastaan tutkimuksessani ovat: Millä tavoin Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttely toimii tiedon jakajana? Toinen tutkimuskysymykseni on: Miten näyttelyn tiedonjakamista tuettiin digitaalisesti?

Tutkimusmenetelmänä on havainnointi, jota toteutin Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttelyssä ja siihen liittyen verkossa. Hirsjärven mukaan tieteellinen havainnointi on tarkkailua. Se ei ole vain näkemistä. Havainnointia on pidetty tieteiden yhteisenä ja välttämättömänä perusmenetelmänä. Havainnointi voi olla hyvin systemaattista ja tarkasti jäsenneltyä, tai se voi olla täysin vapaata ja luonnolliseen toimintaan mukautunutta. (Hirsjärvi ym. 2009, 212–214.)

Havainnointi voidaan jakaa ulkopuoliseen havainnointiin ja osallistuvaan havainnointiin. Museonäyttelyn kaltaisessa havainnointitilanteessa on kyse ulkopuolisesta havainnoinnista silloin, kun ei ole vuorovaikutteista toimintaa. Tarkkailu tieteellisenä havainnointina toteutuu museonäyttelyssä kiinnittämällä huomiota näyttelyesineiden lisäksi saatavilla olevaan näyttelyyn liittyvään muuhun informaatioon (Hirsjärvi ym. 2009, 212–214). Systemaattisessa havainnoinnissa on tärkeätä kirjata havainnot itse tilanteessa tai pian sen jälkeen muistiinpanoina ja tallenteina. Havaintoja kirjatessa on huolellisesti eroteltava suorat lainaukset ja omat kommentit sekä tulkinnat ja vaikutelmat.

Kansallismuseon saamelaiskokoelma siirrettiin Saamenmaalle vuonna 2021 Saamelaismuseo Siidan haltuun. Kokoelmaan kuuluu 2200 esinettä. Neuvottelut palautuksesta konkretisoituivat saamelaisten juhluvuonna 2017 ja aiesopimus saamelaisesineiden palauttamisesta allekirjoitettiin Kansallismuseossa huhtikuussa 2017 pidetyssä tilaisuudessa.

”Tiedämme, että näillä esineillä ja niiden palauttamisella on syvälinen merkitys saamelaisyhteisölle. Koemme tärkeänä, että olemme voineet olla mukana mahdollistamassa niiden palauttamista. Tämä on kulttuuriperinnön juhlapäivä meille kaikille. Historian ja juurienne tuntemus luovat tietä tulevaisuudelle, luovuudelle ja ihmisten ja kulttuurien vuoropuhelulle”, tiede- ja kulttuuriministeri Antti Kurvinen kommentoi 2021. (Kansallismuseo 2021.)

Kävin Kansallismuseossa 5.11.2021. Näyttely oli avattu 31.10.2021 ja se jatkui 27.2.2022 asti. Havainnointini perustuu fyysiseen käyntiin tapaustutkimuksen kohteeksi valitussa näyttelyssä, jossa osallistuin myös opastetulle etäkierrokselle. Tuen tekemiäni havaintoja myös valokuvien muodossa.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

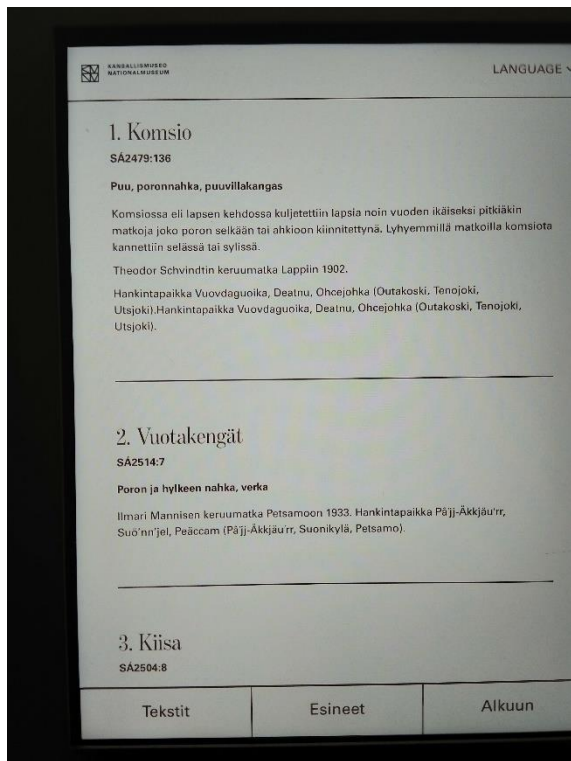
Tässä luvussa kerron, kuinka Kotiinpaluu-näyttely toimi tiedon jakajana havaintojeni perusteella. Käsittelen myös näyttelyä teoreettisten näyttelyluokittelujen pohjalta sekä miten eri aisteja voitiin hyödyntää. Kerron, miten mediassa käsiteltiin näyttelyä ja sen teemaa. Lisäksi digitalisaatiota hyödynnettiin verkossa Kansallismuseon ja Finnan sivuilla.

5.1 Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttelyn havainnointi

Museon näyttelytekstit olivat kuudella kielellä: kolmella saamen kielellä, suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Eri aisteja käytettiin, ainakin kuulo- ja näköaistia. Opastuksia oli aluksi saatavilla sunnuntaisin. Myös virtuaalikierrroksia järjestettiin.

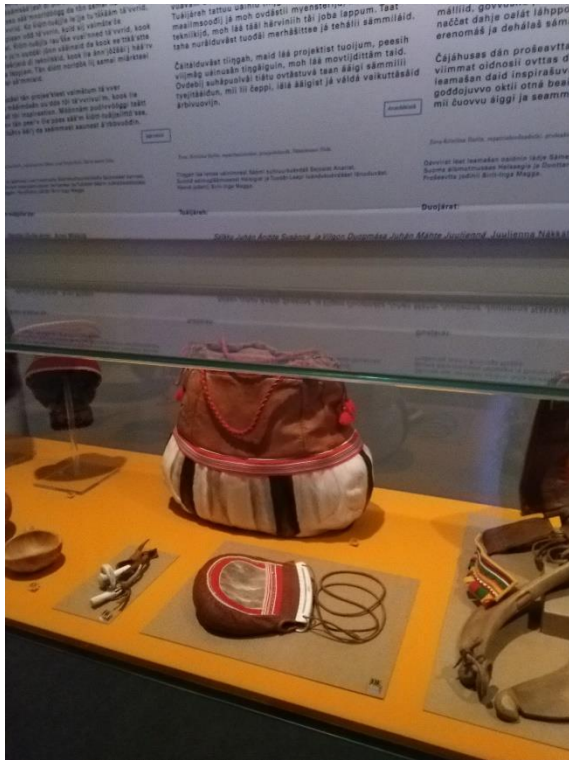
Valitettavasti ei julkaistu näyttelykirjaa, joka olisi antanut lisäinformaatiota näyttelystä ja sen taustoista. Ääniopastus- eli audiolaitteita pystyi lainaamaan ilmaiseksi Kansallismuseon aulasta ja lataamaan niihin kuuluvan sovelluksen puhelimeen. Näyttelyssä oli taustamusiikkia hiljaisella äänellä. Näyttely sisälsi neljä kuunneltavaa ja katsottavaa videota pääasiassa saamelaisen käsityöperinteestä. Yksi videoista esitti esineiden palautusta käytännössä, kun rekat kuljettivat museoesineet Siidaan.

Näyttely oli esinekeskeinen. Saamelaisuudesta ei kerrottu muuten kuin esineiden kautta, mikä asetti omat haasteensa, jos kävijä ei tuntenut esineiden merkityksiä tai käyttötarkoituksia. Esimerkiksi komsio eli lapsen kehto oli minulle ja todennäköisesti monille muillekin uusi sana. Kokoelman esineitä esiteltiin vitriineissä. Niiden tiedot olivat kuudella kielellä, multimedialaitteessa vitriinin vieressä. Tietoihin kuuluivat: vitriininumero, esineen nimi, museointinumero, materiaali, taustatiedot, vuosiluku ja hankintapaikka. (Katso Kuva 1.) Näyttelyesineiden joukossa oli uudiskäsitöitä, jotka oli valmistettu vanhojen museoesineiden perusteella. (Katso Kuvat 2 ja 3.)

Kuva 1. Museoesineiden provenienssitiedot esitettiin multimedialaitteessa vitriinin vieressä. (Valokuvan otti H. Hietala, 2021.)

Näyttelyssä esillä olleista esineistä mainitsen ladjogahpir- eli sarvilakit. Saamelaisnaiset ovat käyttäneet erilaisia sarvilakkeja satoja vuosia merkinä kuulumisesta jollekin alueelle tai johonkin sukuun. Sarvilakit olivat käytössä 1700-luvun puolivälistä 1800-luvun loppuun. Saamenpuvun kanssa lakki on myös tapa ilmaista itseään ja viestiä asioita kuten sosiaalinen status, vauraus, uskonnollinen suuntautuminen ja jopa mielentila. Sarvilakin käyttö osoittaa myös ylpeyttä omista juuristaan ja esiäideistään. (Valkonen 2022, 450.)

Kuva 2. Vanhoja esineitä oli käytetty mallina uudiskäsitoille. (Valokuvan otti H. Hietala, 2021.)

Kuva 3. Kuvassa lisää käsityökopioita saamelaisesineistä. (Valokuvan otti H. Hietala, 2021.)

5.2 Näyttelynluokittelu

Tanskan Museumhøjskolen rehtorina toiminut etnologi Ole Strandgaard on jaotellut näyttelyt seuraavasti: järjestelemätön kokoelma, systemaattinen näyttely (etikettinäyttely), analyytinen näyttely ja kerronnallinen näyttely, eristävä näyttely, metarealistinen näyttely ja refleksiivinen näyttely (Kinanen 2007, 265–266). Kansallismuseon Kotiinpaluu oli analyytinen näyttely eli kehittyneempi kuin pelkkä systemaattinen näyttely. Museo-objektit sijaitsivat vitriineissä. Etikettitiedot olivat multimedialaitteessa. Videoita esitettiin ja lisätietoa oli tarjolla monissa kanavissa. Mitään kerronnallista tarinaa ei ollut. Teema oli repatriaatio.

Tukholman yliopiston museologian opetuksen esimies Lennart Palmqvist jakaa näyttelyt kolmeen “kommunikaatiostrategiaan”. Ensimmäinen on perinteinen esinekeskeinen malli. Se edellyttää katsojalta riittävää tietopohjaa näyttelyn ymmärtämiseksi. Toinen on transitiivinen tiedonjakamismalli. Se vallitsi 1960–1990-luvuilla. Sille olivat ominaisia elämyksellisyys ja interaktiivisuus sekä dialogi kävijän ja näyttelyn välillä. Sen jälkeen yleistyi käyttäjäsuhtainen malli. Siinä näyttely toimii mediana esineen ja kävijän välisessä kommunikaatiossa. (Kinanen 2007, 272–273.) Tämä kolmas kommunikaatiostrategia edustaa nimenomaan information exchange -käsitettä, eli kommunikaatio on vuorovaikutteisempaa kuin perinteisen information sharing -käsitteen mukaisessa toiminnassa. Kotiinpaluu-näyttely edusti lähinnä esinekeskeistä mallia.

Museo on informaali oppimisympäristö. “Amerikkalainen museopedagogi Lisa Roberts ehdottaa museoissa motivaation lähteiksi kolmea elementtiä, joita hän kutsuu kokemuksellisuudeksi (experience), viihdyttävyydeksi (entertainment) ja voimauttamiseksi (empowerment)” (Kinanen 2007, 301). Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttely oli voimauttava, etenkin saamelaisille itselleen. Se näkyi esimerkiksi Instagramissa julkaisuina avajaisista.

5.3 Aistit Kotiinpaluu-näyttelyssä

Vakiintunut museoiden tiedon jakamisen muoto on opastus. Kansallismuseo käytti opastuksia joko paikan päällä oppaan kanssa tai nauhoitetun audiolaiteoppaan kanssa sekä lisäksi oli

etäopastuksia oppaan puhuessa, joissa lopuksi sai esittää Teamsin chatissa kysymyksiä (Kansallismuseo 2022). Keskustelevuutta oli kuitenkin lopulta vähän.

Draaman muotoa pedagogisena tapana edusti ainakin kaksi Spotify-musiikkilistaa, jotka oli koonnut saamelaismuusikko Sunna Nousuniemi. Ne olivat Mäccmõš, maccâm, máhccan x Kansallismuseo ja Move, I'm Indigenous x Kansallismuseo. Myös avajaisissa oli musiikkia. Lisäksi oli erityisiä taiteilijoiden tekijäopastuksia. Alkuperäiskansaelokuvafestivaali Skábmagovatin rinnakaistapahtuma järjestettiin Kansallismuseossa 26.2.2022. (Kansallismuseo 2022.)

Koska esineisiin ei saanut koskea, jäi tuntoaisti pois museon tiedonjaon aisteista. Tekemällä oppimiseen ei tarjottu mahdollisuutta museossa. Näyttelyn yhteydessä ei ollut esimerkiksi lasten taidehuonetta, kuten joidenkin näyttelyiden yhteydessä on.

5.4 Kotiinpaluu-näyttely mediassa

Kotiinpaluu-näyttelyn avajaisista kirjoitettiin paljon mediassa, mutta useimmiten kirjoitusten yhteydessä ei ollut kommentointimahdollisuutta lukijoille. Instagram-julkaisuissa oli positiivinen sävy, mutta useimmat julkaisijat olivat kutsuvieraita ja itsekin saamelaisia. Helsingin Sanomien kommenttiosiossa oli negatiivisiakin lausuntoja (Koskela 2021). Kommentoijat luultavasti olivat tavallisia suomalaisia, jotka eivät olleet vielä edes nähneet näyttelyä. Kommentteja tuli kuitenkin todella vähän eli vain kuusi.

Kriittisten keskustelijoiden mielestä pitäisi palauttaa paljon muutakin kuin vain saamelaisesineet. Ympäri maailmaa on paljon museoita, joissa on varastettuja tai muuten kyseenalaisin keinoin hankittuja esineitä alkuperäiskansoilta tai ylipäättään muilta kansoilta. Keskustelussa heräteltiin miettimään sitä, mikä on museon tarkoitus. Mistä lähteistä museo saa valita esineensä näyttelyyn?

Repatriaatiota tai rematriaatiota vastustavat ihmiset perustelevat kantaansa sillä, että museoissa esineet ovat säilyneet hyvin ja ne olisivat saattaneet hävitä kokonaan muualla. Repatriaatiota puolustavat alkuperäiskansat haluavat esineet itselleen, jotta he voisivat tutkia niitä ja tutustua niihin paremmin.

5.5 Digimateriaali

Tiedonjako verkossa oli Kansallismuseon vahvuus sen laajojen internetsivujen ansiosta. Sivuilla oli paljon lisämateriaalia ja muun muassa näyttelyn seinätekstit ja näyttelyn videoita löytyi myös digitaalisina. Lisäksi Kansallismuseo oli koonnut yhteistyössä Saamelaismuseo Siidan kanssa tarjolle linkkejä, jotka antoivat näkökulmia ja lisätietoa saamelaiskulttuurista. (Kansallismuseo 2022.)

Digitalisaatio koskee museoalaa vahvasti jo nyt. Suomessa Finna-palvelu esittelee museoesineitä. Esimerkiksi Siidan kokoelmien sarvilakkeja voi katsoa provenienssitietojen kera kotikoneelta, Finnasta (Finna 2023). Tulevaisuudessa yhä enemmän nähdään museoiden verkkonäyttelyitä, jotka ovat paremmin vierailijoiden saavutettavissa.

6 POHDINTA

Museon näyttely oli kuratoitu yhteistyössä saamelaisten kanssa. Tämä edisti ja edellytti vuorovaikutusta asiaa ja esineiden taustoja hyvin tuntevien alkuperäiskansan edustajien kanssa. Käsityötaitoa ja niiden malleja on elvytetty saamelaisten keskuudessa säilyneiden museoesineiden ansiosta. Esimerkiksi sarvilakit olivat jo melkein kadonneita, kun niitä innostuttiin valmistamaan uudelleen.

6.1 Museo tiedon välittäjänä

Kansallismuseon Kotiinpaluu-näyttely toimi tiedon jakajana monien aistien ja kanavien kautta. Informaatiota oli tarjolla kuudella kielellä. Näyttelyssä järjestettiin opastuksia eri tavoin. Näyttely oli visuaalinen sisältäen esineitä provenienssitietoineen. Tiedot oli sijoitettu multimedialaitteisiin. Näyttelyssä oli lyhyitä videoita ja tekstiä seinätauluissa.

Lisää informaatiota museo jakoi internetissä sivuillaan ja Spotifyssä musiikkilistoilla. Sivuilla kerrottiin yleistä tietoa saamelaisista. Itse näyttelyssä keskityttiin repatriaatioteemaan ja esineisiin. Museo tilana oli helppoiten saavutettavissa pääkaupunkiseutulaisille. Kun esineet palautettiin ja ne saadaan näyttelykuntoon Siidassa, ovat ne helpommin saavutettavissa Lapissa asuville saamelaisille. Kansallismuseon näyttely oli tarkoitettu ennen kaikkea tiedon jakamista varten.

Näyttely ei kuitenkaan ollut kovin vuorovaikutteinen kävijöiden kanssa. Oppaan kanssa ei ollut hyvää mahdollisuutta keskusteluun ja kysymysten esittämiseen. Kävijöiltä odotettiin omaaloitteisuutta palautteen antamiseen ja lisätiedon hankkimiseen. Museokaupassa ei ollut myytävänä näyttelykirjaa, josta olisi helposti saanut lisäinformaatiota.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta havainnointi on hyvin subjektiivinen tutkimustapa. Etenkin kun en kysynyt muiden museokävijöiden tekemistä havainnoista, vaan turvauduin tutkimuksessa pelkästään itse tekemiini havaintoihin. Yritin kuitenkin havainnoida näyttelyn ympäristöä kaikkien aistien avulla. Mietin myös sitä, miten museonäyttely oli järjestetty ja ketä varten. Näyttely oli tarkoitettu muille kuin saamelaisille informaation välittämiseksi saamelaisesta kulttuurista ja erityisesti käsitöistä. Myös taidetta oli hyödynnetty. Saamelaisille

näyttely oli merkittävä, koska se lisäsi tietoisuutta heidän kulttuuristaan valtaväestön joukossa. Näyttelystä ja Kansallismuseon repatriaatioprojektista uutisoitiin mediassa melko näyttävästi.

Euroopassa repatriaation edelläkävijänä toimi Tanska aloittaessaan Utimut-projektin vuonna 1982 Grönlannin kanssa. Kokoluokaltaan esineiden palautusmäärä oli valtava, 35 000 esinettä. Oikeudenkäynti Roomassa vuonna 2005 J. Paul Getty -museon kuraattoria Marion Trueta vastaan sai aikaan tapahtumaketjun, jonka seurauksena yhdysvaltalaisista kokoelmista palautettiin esineitä erityisesti Italiaan ja Kreikkaan huomattavia määriä. Se lisäsi keskustelua repatriaatiosta laajemminkin. Presidentti Macron on luvannut palautuksia Ranskasta takaisin entisiin siirtomaihin. Myös muissa Euroopan maissa repatriaatio on ajankohtainen asia. Repatriaation tulevaisuus vaikuttaa lupaavalta ja se näyttää jatkuvan eri puolilla maailmaa. Palautuspyyntöjä lähetetään eri museoihin ja kokoelmiin. Yhteistyössä mietitään, miten esineet saadaan siirrettyä onnistuneesti, niin että ne ovat palautuskohteissa turvassa sekä kävijöiden ja tutkijoiden saatavilla. Alkuperäiskansojen omanarvontunnon on tärkeää, että ne saavat esineensä esineet omistukseensa. He voivat hyödyntää kokoelmia perinteidensä elvyttämiseen, esimerkiksi käsityötaitojen ylläpitoon.

6.2 Tiedon jakaminen digitaalisesti

Koska riittämättömistä resursseista johtuen fyysisten esineiden palauttaminen ei ole kaikissa tapauksissa mahdollista, digitalisaatiota voidaan hyödyntää niiden palauttamisessa esimerkiksi kuvien muodossa alkuperäisille yhteisöille. Tietoa esineistä voidaan tällöin vaihtaa molemmin puolin. Internetissä sijaitsevat tietokannat, kuten Finna-hakupalvelun kokoelma, ovat maailmanlaajuisia ja kaikkien saavutettavissa. Digitaaliset tiedot säilyvät sen jälkeenkin, kun esine haurastuu ja tarvitsee restaurointia. Esineet voivat jäädä nykyiseen säilytyspaikkaansa, mutta ne viedään digitaalisessa muodossa alkuperäisille omistajille.

Museokokoelmien keräämisen etiikka ja ajatus omistajuudesta on muuttunut. Erityisesti viime vuosikymmeninä kolonialismia ja siirtomaavaltojen harjoittamaa ryöstöpolitiikkaa on kyseenalaistettu. Esineet vaaditaan palautettavaksi sinne, mihin ne alkuperäisesti kuuluvat ja minkä alueen kulttuuriperintöä ne ovat.

Jatkotutkimusta voisi tehdä sekä repatriaatiosta että museosta tiedon jakajana. Repatriaatiosta on yhä useammin uutisointia mediassa. Esimerkiksi maaliskuun 2023 National Geographic -lehden pääjuttu käsittelee aihetta eri puolilla maailmaa. Tilanne muuttuu nopeasti, kun neuvotteluja käydään valtioiden välillä.

Museota tiedon jakajana voisi käsitellä enemmän suuren kävijäryhmän tutkimisen kannalta. Jonkun verran tehdäänkin esimerkiksi silmänliikeanalyysia ainakin taidemuseoissa. Sen lisäksi voi tehdä erilaisia haastatteluja ja kävijöiden tekemiä kuvaraportteja sekä selvittää, mitä kävijöillä jää mieleen museokäynnistä.

LÄHTEET

- Ahola, S. (14.2.2023). Lähetyssaarnaaja toi Suomeen luvatta palan mahti-kiveä: Nyt Kansallis-museo aikoo palauttaa sen. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009382919.html>. (Käytetty 15.2.2023).
- Åjtte. (2023). Den första repatrieringen av samiska föremål till ett samiskt museum i Sverige. <https://www.ajtte.com/aktuellt/den-forsta-repatrieringen-av-samiska-foremal-till-ett-samiskt-museum-i-sverige/>. (Käytetty 17.2.2023).
- Case, D. O., & Given, L. M. (2016). *Looking for information: A survey of research on information seeking, needs, and behavior* (Fourth edition.). Bingley, UK: Emerald.
- Curry, A. (2023). Are museums celebrating cultural heritage—or clinging to stolen treasure? *National Geographic*. <https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/museums-stolen-treasure-feature>. (Käytetty 8.3.2023).
- Finna. (2023). Hakutulokset hakusanalla “sarvilakki”. https://www.finna.fi/Search/Results?filter%5B%5D=%7Esector_str_mv%3A%22%2Fmus%2F%22&filter%5B%5D=%7Ebuilding%3A%22%2FSIIDA%2F%22&lookfor=naisen+p%3%A4%3%A4hine%3B+sarvilakki%3B+p%3%A4%3%A4hine&type=AllFields. (Käytetty 13.2.2023).
- Frilander, A. (4.12.2022). Kreikka ja British Museum ovat käyneet salaisia keskusteluja Parthenonin marmoreiden palauttamisesta. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009244755.html>. (Käytetty 15.2.2023).
- Gaup, K. E., Jensen, I., & Pareli, L. (2021). *Bååstede: The return of Sámi cultural heritage*. Trondheim: Museumsforlaget.
- Haasio, A., Harviainen, J. T., Savolainen, R., & Haasio, A. (2019). *Johdatus tiedonhankintatutkimukseen*. Helsinki: Avain.

Harlin, E.-K. (2008). Recalling Ancestral Voices – Saamelaisen kulttuuriperinnön kartoitus. Interreg IIIA- projektin loppuraportti.

<http://www.samimuseum.fi/heritage/suomi/Loppuraportti/loppuraportti.pdf>. (Käytetty 15.3.2023).

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., & Sinivuori, E. (2009). *Tutki ja kirjoita* (15. uud. p.). Helsinki: Tammi.

ICOM – Suomen komitea ry. (2021). ICOM – Museotyön eettiset säännöt.

<https://icomfinland.fi/app/uploads/2022/05/ICOM-Museotyön-eettiset-saannot.pdf>. (Käytetty 15.3.2023).

Kansallismuseo. (2022). Etäopastus. Teams. (27.1.2022).

Kansallismuseo. (2022). <https://www.kansallismuseo.fi/fi/ajankohtaista/kotiinpaluu-yleisohjelmaa>. (Käytetty 1.2.2022).

Kansallismuseo. (5.11.2021). Kotiinpaluu-näyttely. Käynti.

Kansallismuseo. (2021). Suomen kansallismuseon saamelaiskokoelma perillä Saamenmaalla.

<https://www.kansallismuseo.fi/fi/ajankohtaista/saamelaiskokoelma-perilla-saamenmaalla>. (Käytetty 23.3.2023).

Kinanen, P. (2007). *Museologia tänään*. Helsinki: Suomen museoliitto.

Koskela, M. (31.10.2021). Golle-Gáddján sarvilakki palasi kotiin. *Helsingin Sanomat*.

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008349187.html>. (Käytetty 24.3.2023).

LaFollette, L. A. (2013). *Negotiating culture: heritage, ownership, and intellectual property*. Amherst and Boston: University of Massachusetts Press.

Live Science. (11.5.2022). Russian forces reportedly stole priceless Scythian treasures from Ukrainian museum.

<https://www.livescience.com/scythian-gold-stolen-ukraine-museum>. (Käytetty 25.2.2023).

Morphy, H., & McKenzie, R. (2021). *Museums, societies and the creation of value* (1st. ed.). London and New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781003139324-14.

Museolaki 15.3.2019/314. Finlex. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/201903140>. (Käytetty 24.3.2023).

Mäkinen, V. (2.12.2022). Hollanti palautti yli 200 arkeologista aarretta Meksikoon. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000009241099.html>. (Käytetty 15.2.2023).

Nordiska Museet. (2023). Samiska samlingar, samiskt kulturarv. <https://www.nordiskamuseet.se/artiklar/samiska-samlingar-samiskt-kulturarv>. (Käytetty 17.2.2023).

Norsk Folkemuseum. (2023). Bååstede. <https://norskfolkemuseum.no/en/ba%C3%A5stede>. (Käytetty 17.2.2023).

Rasmussen, C. H., Rydbeck, K., & Larsen, H. (2023). *Libraries, archives, and museums in transition: changes, challenges, and convergence in a Scandinavian perspective*. London and New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781003188834-14

Sitzia, E. (2018). The ignorant art museum: beyond meaning-making. *International Journal of Lifelong Education*, 37:1, 73-87, DOI: [10.1080/02601370.2017.1373710](https://doi.org/10.1080/02601370.2017.1373710)

Skov, M. (2013). Hobby-related information-seeking behaviour of highly dedicated online museum visitors. *Information Research*, 18(4) paper 597.
[Available at <http://InformationR.net/ir/18-4/paper597.html>]

Suomen Museoliitto. (2022). ICOM:in museomääritelmä. https://museoliitto.fi/index.php?k=8069&hakustr=icom#a_8069. (Käytetty 1.2.2022).

Suomisanakirja. (2022). <https://www.suomisanakirja.fi/proveniensi>. (Käytetty 1.2.2022).

Svanberg, F. (2010). *The museum as forum and actor*. Designs for Learning in Museum Contexts. Stockholm: The Museum of National Antiquities.

Tieteen termipankki. (2021a). Proveniensi.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tekstuaalitieteet:proveniensi>. (Käytetty 12.11.2021).

Tieteen termipankki. (2021b). Repatriaatio.

<https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:repatriaatio>. (Käytetty 12.11.2021).

Tiikkaja, S. (19.12.2022). Paavi määräsi Vatikaanin ”lahjoittamaan” Parthenonin veistoksia Kreikkaan. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000009276669.html>. (Käytetty 15.2.2023).

Valkonen, S., Aikio, Á., Alakorva, S., Magga, S., Jouste, M., Lehtola, V., Kylli, R., Nykänen, T., Nyssönen, J., Puuronen, V. (2022). *The Sámi world*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Yle Areena. (2020). Historia: Palmyran tuhannet kasvat [televisio-ohjelma]. Yle Areena. <https://areena.yle.fi/1-50654860>. (Katsottu 5.1.2022.)

Yle. (26.10.2021). Hollantilainen oikeus: Skyyttien kulta kuuluu Ukrainalle – aarteista tuli kiistakapula, kun Venäjä miehitti Krimin. <https://yle.fi/uutiset/3-12160503>. (Käytetty 1.2.2022).

Yle. (1.12.2021). Suomi palautti Namibiaan pyhiä kiviä, mutta Kansallismuseossa on yhä arvokas kokoelma siirtomaa-ajoilta – “Suomessa on tahto luovuttaa niitä.” <https://yle.fi/uutiset/3-12210842>. (Käytetty 10.2.2022).

Yle Sápmi. (25.1.2022). Tanska palauttaa yli 300 vuotta vanhan saamelaisrummun takaisin Norjan saamelaisten omistukseen. <https://yle.fi/sapmi/3-12285858>. (Käytetty 10.2.2022).